

СИНТАКСИЧКО-СТИЛИСТИЧКЕ ОДЛИКЕ КУМУЛАЦИЈЕ *АПО КОИНУ*

Апстракт: У раду се анализирају синтаксичко-стилистичке особине кумулираних јединица које потпадају под конструкције које традиционална реторика зове конструкцијама апо коину. Циљ рада је да се издвоје и опишу основни структурно-стилистички модели и укаже на њихов умјетнички ефекат.

Кључне ријечи: кумулација, апо коину низ, разноразинске јединице, стилематичност.

У овом раду бавићемо се синтаксичко-стилистичким особинама кумулираних јединица фигуративног типа које потпадају под апокоиничне конструкције. О овом типу фигуративног нагомилавања у досадашњој лингвостилистичкој литератури врло ријетко је указивано, тј. мали је број радова у којима се третира овај тип конструкција (в.: Поповић 1990, Ковачевић 2003). С обзиром да фигуре набрајања „дају говору нове интонационе, а тиме и семантичке нијансе, оне су једно од неопходних средстава у пишчеву раду на језику“ (Тимофејев 1950: 244), овдашњу анализу структурних и стилистичких особености кумулираних апо коину јединица провешћемо на књижевноумјетничкој грађи. Корпус чине приповједни и романескни текстови модерне односно савремене српске књижевности.

Конструкција *апо коину* спада у ред традиционалних стилских фигура „у којој два хетерогена додатка зависе о једном заједничком члану који им претходи“ (Симеон 1969: 238). Кумулативни апо коину низ формирају хомофункционалне разноразинске координиране јединице, тј. јединице различитог синтаксичког нивоа: синтаксеме и клаузе, односно синтагматске и клаузалне јединице (као нпр.: То ли је, дакле, тај први корак у славу, пун сјаја, кад човјек просто обневиди и чека да га први сложан аплауз тргне и пробуди. (Ђопић, БСБ: 171). Кумулација апо коину настаје граматичком кумулацијом (в. Симић 1979: 211), која подразумијева низање равноправних елемената у функцији неког реченичног члана. Под равноправним елемен-

¹ veracevriz@yahoo.com

тима не подразумејева се припадност истој врсти ријечи, већ хомофункционални однос елемената према управном, надређеном елементу, тј. њихова синтаксичка функција (в. Мразовић и Вукадиновић 2009: 781, Симић 1979: 211). Апокоинични хомофункционални низ најмање је трокомпонентан и у својој структури увијек подразумевају везник, чија је примарна функција стварање низа. Синтаксичке јединице које улазе у апо коину низ на семантичком плану не показују референцијалну подударност, па кумулације овог типа одликује семантичка разнородност, тј. у кумулирани улазе само семантички хетерогени елементи.

На структурно-синтаксичком плану апокоиничне кумулације реализују се у оквиру граматикализованог синтаксичког низа, и то (а) копулативног или (б) дисјунктивног.

Копулативни апо коину низ

Копулативни апо коину низ, према нашем корпусу, најчешће се реализује преко копулативних конструкција с везником *и*. На структурном плану, копулативни апо коину низ реализује се као минимално трокомпонентан, и у синтаксичкој функцији објекта или атрибута. Као нпр.:

(1) То ли је, дакле, тај први корак у *славу*, *пун сјаја*, *кад човјек просто обневиди и чека* да га први слојан аплауз тргне и пробуди. (Топић, БСБ: 171); Дара ојача своје мјесто у селу, поготово међу мушкарцима, с којима је, као домаћин, морала стално да саобраћа, зовући их *на мобе*, *кошење* и *орање* – да јој *догнају дрва*, *закољу теле*, *брава* или *кокошку*, да јој *исцијепају луч*, *ограде котар*, *оплету љесе*, *ударе чивије* у *брвна*, *поправе јасле*, *стегну дуге* и *слично*. (Вучковић, ЖГ: 128).

У кумулацијама у наведеним примјерима у копулативни низ уланчани су хомофункционални а структурно хетероморфни објекатски и атрибутски конституенти. Двоврсна објекатска и атрибутска редупликација у датим примјерима настаје укрштањем синтаксемске одн. синтагматске и пропозиционалне. Тако је у првом наведеном примјеру: То ли је, дакле, тај први корак у *славу*, *пун сјаја*, *кад човјек просто обневиди и чека* да га први слојан аплауз тргне и пробуди – исти, атрибутски садржај најприје изречен синтаксемски, тј. приједлошко-падежном конструкцијом (*у славу*), затим синтагматски, падежном неконгруентном синтагмом (*пун сјаја*) и пропозиционално, тј. адјективним клаузама (*кад човјек просто обневиди и чека*). У датом је примјеру зависна клауза синтаксички, тј. функционално конкурентна синтаксемском и синтагматском конституенту у позицији атрибута. У другом наведеном примјеру: Дара ојача своје мјесто у селу, поготово међу мушкар-

цима, с којима је, као домаћин, морала стално да саобраћа, зовући их *на мобе, кошење и орање – да јој догнају дрва, закољу теле, брава или кокошку, да јој исцијепају луч, ограде котар, оплету љесе, ударе чивије у брвна, поправе јасле, стегну дуге и слично*, хомофункционални објекатски низ граде приједлошко-падежне синтаксеме и зависне клаузе. Иако у датим кумулацијама уланчани конституенти граде хомофункционални низ, он се пак не реализује и као структурно-синтаксички истоврсан. Друкчије речено, у датим конструкцијама долази до структурно-синтаксичког конфликта између хомофункционалних чланова. На тај начин у овим конструкцијама долази до изневјеравања граматичког (синтаксичког) правила о синтаксичкој истоврсности хомофункционалних чланова. Будући да се овдје крши системско правило о немогућности координације разнотипских јединица, у датим формама остварена је структурна амбигвалност, која истовремено истиче принцип еквивалентности као њихово структурно начело. А у томе и јесте апокоиничност, фигуративност, тј. стилематичност наведених кумулативних конструкција. Такође, с обзиром на то да се између апокоиничних хетерогених чланова у овом случају не може успоставити однос супституентности, тј. синтаксемски и синтагматски редуплицирани атрибути, одн. објекти не могу се замијенити атрибутом, односно објекатском клаузом, дати кумулативни искази имају и катахрезичан карактер (в. Ковачевић 2000: 37). Општепознато је да се у одражавању како цјелине тако и дијелова универзума језик не ограничава „на самодовољност структуре само једног нивоа језичких јединица. Тек разнотипске јединице покривају сва 'празна' мјеста, која се празним показују тек с обзиром на подсистеме језика, али никако не и с обзиром на систем у цјелини“ (Ковачевић 2000: 133). Пропозиционална редупликација атрибутог и објекатског члана у наведеним конструкцијама заправо представља реченични надомјестак недостајућем изразу, па дисконтинуираност у њиховом синтаксичко-семантичком суодносу карактерише заправо сукоб једнакости и различитости, који се у кумулацији превладава „стапањем разлике у једнакост“ (Ковачевић 2000: 38). Изостајањем паралелизама, тј. нарушавањем хомогеног састава међу јединицама низа, наглашава се истовремено и њихова информативна нееквивалентност, и то тако што се предикатска компонента остварује као комуникативно и експресивно истакнутији члан, чијим се понављањем истовремено појачава актуелност пропозиционог садржаја. Тако структурисане наведене конструкције представљају изразито стилематичан модел неинтензификованих кумулација. Другим ријечима речено, апокоинична конструкција оформљена поступком онеобичавања синтаксичке истоврсности координираних јединица стилематична је сама по себи.

Апокоинични је кумулативни модел врло риједак (в. Словар 2005: 61), и његов је домен употребе везан прије свега за књижевноумјетнички

стил². Иако су фигуративни изрази овог типа изразито стилематични, они ипак не потпадају под чисто стилистичке него под функционално-стилистичке конструкције. Апокоинични структурисан кумулативни низ употребљава се прије свега с циљем „дезаутоматизације форме“ и постизања „успорене перцепције“ (Лотман 1976: 303). Умјетнички ефекти који се том формом постижу најчешће долазе у улози стварања сликовитог описа, тј. у функцији су давања живље предоцбе у представљању појмова. Тако је у примјеру: То ли је, дакле, тај први корак у славу, пун сјаја, кад човјек просто обневиди и чека..., уланчавањем клаузалних компоненти у низ, јаче истакнута особина именичког појма у антецеденту (*тренутак*), и при том је фокус на предикату прве хомофункционалне клаузе *обневиди*, а као резултат њихове интеракције проистиче и емоционално-експресивно значење конструкције у цјелини.

Дисјунктивни апо коину низ

Дисјунктивни *апо коину* низ остварује се у оквиру синдетских конструкција с везником *или*. Дисјунктивна апокоинична нагомилавања при том се остварују у позицији атрибутског или објекатског реченичног члана, као нпр.:

(2) Откопавање *тврђаве, града, палате или шта се већ под земљом налазило*, сместа је почело. (Ненадић, ДиЖ: 31); ...но он је у сваком случају тражио *нешто друго, песме или роман, римско право или студију из ихтиологије или ко зна шта*, тек нешто што му се у том часу чини ипак трајнијим и мање узалудним од ове прашњаве књиге која мирише на плесан, у чије се пожутеле листове увукла мемла година више него у друге, јер то више и није прашина, него прах, пепео заборавља, урна мртве мисли. (Киш, ЕМ: 129).

У кумулацијама у наведеним примјерима (2) изражава се хомофункционална дисјунктивна веза синтагматских и клаузалних јединица у атрибутској и објекатској позицији. Апокоинични дисјунктивни низ у првом примјеру: Откопавање *тврђаве, града, палате или шта се већ под земљом налазило*, сместа је почело – чине падежне форме супстантивних синтаксема и атрибутска релативна клауза. У кумулативном низу: ...но он је у сваком случају тражио *нешто друго, песме или роман, римско право или студију из ихтиологије или ко зна шта*, хомофункционалне јединице – бесприједлошке напоредне синтагме и зависна клауза – реализоване су у објекатској функцији. Основ стилематичности датих конструкција темељи се, као и у претходно наведеним примјерима (1), на увођењу синтаксички разнотипских јединица у хомофункционални низ. Апокоиничним онеобичавањем

---

² Поред књижевноумјетничког, овај кумулативни модел среће се и у публицистичком функционалном стилу (в. Словар 2005: 61).

комуникативна вриједност, тј. семантички садржај дисјунктивног низа осложава се стилистичком вриједношћу. Зато и наведене дисјунктивне кумулације са координацијом структурно-синтаксички хетерогених елемената јесу синтаксостилеми, тј. стилистички структурисане синтаксичке форме. Будући да се у координираном дисјунктивном низу кумулацијом формална дисјункција преводи у семантичку копулативност, дате апокоиничне синтаксостилемске форме реализују се као стилски појачане, тј. још стилематичније. Наиме, увођењем новог члана³ у координирану двочлану везу – у којој је садржана хомофункционалност као творбени основ – међу кумулираним елементима не истиче се однос контраста, тј. „узајамног искључивања“ (в. Шведова 1970: 657), већ се он претвара у истоветност услова, па оно што се кумулираним јединицама изражава није супротно једно другом него само различито једно од другог, тј. неједнако. Дакле, слично конјункцији у конструкцијама са везником *и*, на семантичком плану нагомиланим елементима у датим кумулацијама својствена је нека врста заједништва, док се на формално-граматичком плану експлицира однос дисјункције. Као посљедица слабљења синтаксичко-семантичке кохезије низа, хомофункционалне клаузалне компоненте у датим конструкцијама реализују се као комуникативно садржајније, а што доводи даље до њиховог комуникативно-емоционалног истицања, до појачане емфазе. Стилематичност дисјунктивних апокоиничних форми произлази дакле из њиховог синтаксичко-семантичког усложњавања, и с њим омогућене сликовитости, тј. одсликавања предмета и појава (а не само указивање на њих).

Синтаксостилемска форма апокоину низа додатно може бити усложњена и поступком изостављања координираног везника између уланчаних хомофункционалних чланова. У том случају апокоину низ реализује се у оквиру асиндетских (невезничких) координираних конструкција, као нпр.:

(3) ...Аранђел Исакович виде да је траћио само време и да је, ме сто тога, могао доћи у додир са нечим *дивним, ванредним, што је* као врх неке сребрне јеле, израсле из земље, *доцицало га се у сред груди*, у потпуној тами, у којој му се чињаше да ће одсада живети. (Црњански, Сеобе: 209); Дан раног, заправо прераног прољећа, *вјетровит, сунчан, каквих је било безброј у његовом дјетињству*, дан који је мала варка природе, да се опустиш и прехладиш. (Р. Рисојевић, НнаУ: 17).

Наведени примјер (3) илуструје апокоинични низ који формирају разнотипски хомофункционални атрибутски конституенти: придјевске падежне синтаксеме и релативне атрибутске клаузе. Асиндетском везом апо-

³ Отворена структура дисјунктивног низа, тј. његова комплексност, отвара мјесто за поменуте трансформације. Дати семантички трансфер на релацији форма – значење није одлика само кумулативних форми (уп.: Бабић 2010: 66. и даље), иако чини њихову главну семантичко-синтаксичку специфичност.

коиничних чланова сугерише се перцепција цјелине, уграђеност дијелова у цјелину, тако да цјелина добија превласт над њима. Таквим се поступком поентира цио апокоинични сегмент у датим реченицама, чиме се информација коју он садржи презентира као посебно значајна, неочекивана и сл. На семантичком плану, кумулирани појмови повезани у асиндетску цјелину нису изгубили своју индивидуалност, него су је појачали, нагласили. Разлог томе је што убрзан темпо изводи уланчане елементе из стања језичке аутоматизације, па они почињу да привлаче пажњу на себе као јединствена цјелина, тј. спајају се у јединствени појам, и доживљавају свеобухватно. Захваљујући томе комуникативна и стилистичка вриједност датих асиндетских апокоиничних конструкција већа је од вриједности синдетских (везничких) форми у моделима (1) и (2).

Закључак

Неинтензификоване апокоиничне кумулације настају низањем хомофункционалних координираних јединица различитог синтаксичког нивоа, тј. комбинацијом непредикативних (синтаксемских и синтагматских) и предикативних (клаузалних) јединица. Основне форме изражавања кумулација апо коину јесу везничке копулативне и дисјунктивне конструкције. Апокоиничне кумулативне конструкције изражене у форми копулативног (1) и дисјунктивног (2) низа реализују се у функцији објекта или атрибута. И у копулативним и у дисјунктивним апокоиничним формама долази до структурно-синтаксичког конфликта између хомофункционалних чланова. На тај начин у кумулацијама овог типа долази до изневјеравања граматичког правила о синтаксичкој истоврсности координираних јединица. Будући да се овдје нарушава системско правило о немогућности координације разнотипских јединица, у датим формама остварена је структурна амбигвалност. А у томе и јесте апокоиничност, тј. фигуративност кумулативне форме. Апокоинични дисјунктивни низ (2) реализује се као стилски појачан, тј. стилематичнији од конкурентског копулативног (1), јер се кумулацијом синтаксички неистоврсних конституената формална дисјункција преводи у семантичку копулативност, а што представља диференцијалну семантичко-стилистичку црту свих кумулативних форми дисјунктивног типа.

Иако су кумулације типа апо коину врло стилематичне, оне ипак немају чисто стилистички, него функционално-стилистички статус. Апокоинични структурисан кумулативни низ употребљава се прије свега с циљем „деаутоматизације форме“ и постизања „успорене перцепције“, а умјетнички ефекти који се том формом постижу најчешће долазе у улози стварања живље представе у приказивању појмова.

Извори

- Вучковић, ЖГ: Радован Вучковић, *Жива гробница*, Сарајево: Веселин Маслеша, 1990.
- Киш, ЕМ: Danilo Kiš, *Enciklopedija mrtvih*, Сарајево: Civitas, 2004.
- Ненадић, ДиЖ: Добрило Ненадић, *Деспот и жртва*, Београд: Политика, 2004.
- Рисојевић, ННУ: Ранко Рисојевић, *Ноћ на Уни*, Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2014.
- Црњански, Сеобе: Милош Црњански, *Сеобе*, Београд: Штампар Макарије: Октоих, 2008.
- Топић, БСБ: Branko Ćopić, *Vašta sljezove boje*, Сарајево: Svjetlost, 1990.

Литература

- Бабић 2010: Миланка Бабић, *Огледи из прагматичке синтаксе*, Источно Сарајево: Филозофски факултет.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, *Грамматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга Бања Лука.
- Лотман 1976: J. M. Lotman, *Struktura umetničkog teksta*, Београд: Nolit.
- Мразовић и Вукадиновић 2009: Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci-Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Поповић 1990: Љубомир Поповић, „Један нарочити тип напоредних конструкција с придевским односним реченицама“, *Наш језик*, 38/3, Београд, 46-61.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I/II*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Симић 1979: Radoje Simić, Gramatička kumulacija sa lingvističkog i stilističkog stanovišta, *Književnost i jezik*, god. XXXVI, br. 2-3, Београд, str. 449-455.
- Словар 2005: *Энциклопедический словарь-справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты*, Москва: Флинта.
- Тимофејев 1950: Леонид И. Тимофејев, *Теорија књижевности (основе науке о књижевности)*, Београд: Просвета.
- Шведова 1970: *Грамматика современного русского литературного языка*, ред. Н. Ю. Шведова, Москва: Наука.

Vera S. Čevriz Nišić

Syntaktisch-stilistische Eigenschaften von Anhäufungen des Typs Apokoinu

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit werden die syntaktisch-stilistischen Eigenschaften von Anhäufungen analysiert, die zu den Konstruktionen gezählt werden, die in der traditionellen Rhetorik als Konstruktionen *Apokoinu* bezeichnet werden. Die Grundformen der Ausdrucksweise von Anhäufungen des Typs *Apokoinu* sind bindende kopula oder disjunktive Konstruktionen. Sowohl in den kopulativen als auch in den disjunktiven *apokoinischen* Formen kommt es zum syntaktisch-stilistischen Konflikt zwischen den homofunktionellen Gliedern. Auf diese Weise kommt es bei Anhäufungen dieser Art zur Missachtung der grammatischen Regel über die syntaktische Gleichartigkeit der koordinativen Einheiten. Da hier gegen die Systemregel der Koordinationsunmöglichkeit verschiedenartiger Einheiten verstoßen wird, wurde in den Formen eine strukturelle Ambigvalenz erschaffen. Gerade das macht das *Apokoinu* aus, oder besser gesagt die Bildlichkeit der Anhäufungsformen. Die *apokoinisch* strukturierte Anhäufungsreihe wird mit dem Ziel verwendet, die „Form zu deautomatisieren“ und eine „verlangsamte Perzeption“ zu ermöglichen, und auf diese Weise sollen die künstlerischen Effekte, die mit dieser Form erzielt werden, die dargestellten Begriffe lebendiger gestalten.